

سیری در تاریکی‌های نمایش و ادبیات نمایشی ایران در عصر قاجار

جلد ۲

نهضت آشنایی ایرانیان با تئاتر و ادبیات نمایشی عثمانی در عصر قاجار

و

کندی «محمد جلبی»

نوشته:

«پیر خراسانی و یگوتر»

کاتب

حسین افندی

دهه ۱۲۸۰ هجری قمری

نیایش پورحسن

کتابخانه ملی ایران

سرشناسه	: ویگوئر، پیر فرانسیس (۱۷۲۴-۱۸۱۲ م.)
عنوان و نام پدیدآور	: نهضت آشتی، برپایان اثر و ادبیات نمایشی عثمانی در عصر قاجار و کمندی محمد چلبی / نوشته پیر فرانسیس ویگوئر؛ حسین افندی؛ آیش پورحسن.
مشخصات نشر	: تهران: کتاب کولهپشتی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۴ ص؛ ۵/۱۴ × ۲۱/۲ ب. س. م.
فروست	: سیری در تاریکی های نمایش و ادبیات نمایش ایران در عصر قاجار؛ ج ۲.
شابک	: 978-600-461-031-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: نمایش -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۳ ق.
موضوع	: Theater -- Iran -- History -- 19th century
موضوع	: نمایش -- ترکیه -- قرن ۱۹ م.
موضوع	: Theater -- Turkey -- 19th century
موضوع	: نمایشنامه ترکی -- ترکیه -- قرن ۱۹ م.
موضوع	: Turkish drama -- Turkey -- 19th century
موضوع	: نمایشنامه ترکی -- ترکیه -- قرن ۱۹ م. -- ترجمه شده به فارسی
موضوع	: Turkish drama -- Turkey -- Translation into persian
موضوع	: نمایشنامه ترکی (کمدی) -- ترکیه -- قرن ۱۹ م.
موضوع	: Turkish drama (Comedy) -- Turkey -- 19th century
موضوع	: نمایشنامه ترکی (کمدی) -- ترکیه -- قرن ۱۹ م. -- ترجمه شده به فارسی
موضوع	: Turkish drama (Comedy) -- Turkey -- 19th century -- Translation into persian
شناسه افزوده	: پورحسن، نبایش، ۱۳۶۴ - مصحح
شناسه افزوده	: سیری در تاریکی های نمایش و ادبیات نمایشی ایران در عصر قاجار؛ ج ۲.
رده بندی کنگره	: س/ج۹ ۵۱۱۳۹۶ PNT۰۵
رده بندی دیویی	: ۳۰۶/۴۸۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۳۲۲۹۱

کتاب کوله پستی

مضامین آشنایی 'رانیان با تناتر و ادبیات نمایشی عثمانی در عصر قاجار

و

کمدی «محمد چلبی»

نوشته: «پیرفرانسیس ویگوئر»

انتساب: حسین افندی

پیش پورحسن

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱-۰۳۱-۵

نوبت چاپ: ۱-۲

ویراستار: میر «بوذر» بهر»

طراح جلد: احمد «جازی

صفحه‌آرا: آتلیه کوله‌پشتی

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نشر کتاب کوله‌پشتی

تلفن: ۶۶۱۲۳۹۵۸ - ۶۶۵۹۴۸۱۰

پست الکترونیک: koolehposhti-pub@yahoo.com

وبسایت: www.ketabekoolehposhti.com

اینستاگرام: ketabekoolehposhti

آدرس: تهران، میدان انقلاب، ابتدای خیابان کارگر جنوبی، کوچه مهدیزاده، پلاک ۷، واحد ۱۰۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷	 سخنی با خوانندگان
۱۹	 دیباچه
	فصل نخست
۲۳	 نهضت آشنایی ایرانیان با تئاتر و ادبیات نمایشی عثمانی
	فصل دوم
۵۷	 روزی در تاریخچه انتشار کمدی «محمد چلبی» در جهان
	فصل سوم
۷۱	 نگرشی بر مرفی کمدی «محمد چلبی»
	فصل چهارم
۹۷	 «محمد چلبی» به مثابه اثری چندبهای
	فصل پنجم
۱۴۷	 نگرشی بر ترجمه فارسی کمدی «محمد چلبی»
	فصل ششم
۱۵۷	 نکاتی در باب تصحیح و بازچاپ کمدی «محمد چلبی»
۱۶۵	 فهرست منابع و مآخذ
۱۷۵	 کمدی «محمد چلبی»

سخنی با خوانندگان

«سیری در تاریکی‌های نمایش و ادبیات نمایشی ایران در عصر قاجار» مجموعه‌ای از جستارهای تازه‌یاب و ناگفته راجع به جریان‌ات مهم و تأثیرگذار نمایشی، مترجمان، نویسندگان، هنرمندان و آثار نمایشی فراموش شده از عصر قاجار است که در نخستین بار به خوانندگان عزیز تقدیم می‌گردد.

این مجموعه به ایرکلی یک کتاب مدون راجع به تاریخ نمایش یا تاریخ ادبیات نمایشی ایران نیست، بلکه زنجیره‌های از هم گسسته از تاریخ هنرهای نمایشی کشورمان با تأکید بر دوران ناصری، مظفری و سپس عصر مشروطه است که در نوبه خود می‌تواند زنجیره‌های تاریک و فراموش شده‌ای را که تا به حال در پژوهش‌های پیشین مطرح نشده و یا درسی به دست شناسایی درنیامده است را معرفی نموده و به برخی از پژوهش‌های سابق الحاق نماید.

اگرچه مقوله تناثر و نمایش در دوره قاجار به ویژه دوره مورد بحث ما دارای ظاهری به اصطلاح روشن است، اما به صراحت باید اذعان کرد که اطلاعات جامعه پژوهشی ایرانی از این دوره به شدت کم‌رنگ و مختصر است و به همین جهت این دوره مملو از تاریکی، خلأ، نقاط گنگ و مبهم، اشخاص و جریان‌ات تاریک و فراموش شده و در مجموع دچار پرش و نقصان است. از این رو این دوره نیاز به پژوهش‌های جدی و جستارهای جدید، پژوهش‌های تازه، کشفیات نو و ارائه اسناد و مدارک تازه دارد که این مجموعه درصدد است گوشه‌ای از این دریای بی‌کران را روشن سازد.

راجع به شیوه نگارش و پژوهش این مجموعه باید گفت که هر مجلد سعی دارد به یکی از جریان‌اتی که در دنیای نمایش عصر قاجار تأثیرگذار واقع شد، بپردازد. این جریان‌ات خواه به صورت تأثیرات یک جریان همانند: «جریان طلیعه

نمایشنامه‌نویسی در ایران»، خواه به صورت تأثیرات یک درام‌نویس غربی همانند «مولیر»، «پیر کورنی» یا «الکساندر دوما» در ادبیات نمایشی ایران است، و خواه به نهضت آشنایی ایران با تئاتر و ادبیات نمایشی یونان و عثمانی، اتریش و... اشاره می‌کند. در ضمن در هر مجموعه، یک سند ارزشمند یا یک نمایشنامه مربوط به هر جریان معرفی و عرضه می‌شود. غالب نمایشنامه‌های ارائه شده در این مجموعه نیز آثار تازه‌یاب یا غیرقابل دسترس هستند که یا تاکنون در ادبیات نمایشی ایران از آن سخن به میان نرفته و یا اگر هم قبلاً ذکری از آن شده باشد، از اشارات گنگ مبرا نیست. این مجموعه بسیاری از مطالب و آثار نمایشی این مجموعه نیز برای نخستین بار به چاپ رسیده و نمایشی ایران عرضه می‌گردد.

مجله‌ای که در این مجموعه از نظر می‌گذرد، مشتمل بر دو قسم است؛ قسم اول تاریکی‌های ادبیات نمایشی ایران در عصر قاجار؛ و قسم دوم تاریکی‌های نمایش‌های شادی‌آور در عصر قاجار.

راجع به قسم دوم در مجله‌ها و مجله‌ها به تفصیل شرح داده خواهد شد. اما در مورد قسم اول باید اذعان نمود که تأکید اصلی نخستین مجلدات این مجموعه بیشتر حول جریان‌ات و آثار فراموش شده از عصر ناصر، مظفری و سپس مشروطه است. این دوره تقریباً از نیمه دوم دهه ۱۲۸۰ تا آغاز شده و تا سال ۱۳۲۴ ه. ق. یعنی تاریخ صدور فرمان مشروطه (و حتی مدتی بعد از آن را) در بر می‌گیرد، زیرا در وهله نخست پیدایی و طلوع تئاتر و ادبیات نمایش ایران به شیوه فرنگستان مدیون کوشش‌های اولیه در این عصر است؛ در وهله دوم به امروز - نانچه باید، نتوانستیم به سیر تطور منطقی و توالی هنرهای نمایشی در این دوره دست یابیم؛ و در وهله سوم این دوره یکی از مقاطع حساس و تأثیرگذار تاریخ نمایش و ادبیات نمایشی ایران است که شوربختانه به شدت دچار گسست و فراموشی شده است. چنانچه به‌طور مثال وقتی به معتبرترین کتب تاریخ ادبیات نمایشی و تئاتر ایران مراجعه می‌کنیم، درمی‌یابیم که هر وقت از طلوع تئاتر و ادبیات نمایشی ایران در

عصر قاجار سخنی به میان رفته است، تنها یا از یکی دو اسم نظیر: «آخوندزاده» و «میرزا آقا تبریزی» به عنوان سردمداران آن یاد شده و یا از میان نویسندگان تأثیرگذار خارجی فقط از آثار «مولیر» سخن به میان رفته است. حال آنکه از جریانات، مسائل و اشخاص دیگر که شاید به همان اندازه و در ابعاد مختلف تأثیرگذار بودند، به ندرت حتی اشاراتی دیده شود. همچنین همین کم‌توجهی و فقدان پژوهش را می‌توان در وضعیت ادبیات نمایشی و تئاتر ایران از دوران ترور «ناصرالدین‌شاه» تا حدود زمان مشروطه که ۱۱ سال پرهیاورا در بر می‌گیرد مشاهده نمود. زیرا پیرامون این دهه‌ها و سال‌ها که پیش‌درآمدی بر شکل‌گیری نهضت مشروطیت در ایران شد تا به حال پژوهش کامل در هنرهای نمایشی ایران صورت نگرفته و بدین جهت این دوره تأثیرگذار به صورت کلی یا حذف گردیده و یا از پرداختن دقیق به آن صرف‌نظر شده است. دبیر آن هم کاملاً موجه است؛ زیرا که قدامت نوشته‌اند و منبع تغذیه‌ای را برای استفاده رهروان خود به جای نگذاشتند.

به هر حال مجلدهای این مجموعه که تاکنون آماده‌سازی شده‌اند عبارتند از:

۱. (جلد ۱، الف) جریان طلوع نمایشنامه‌نویسی در ایران به شیوه فرنگستان (در عصر قاجار) و «طیاتره» ناصرالدین‌خان وزیر مهمام خارجه» (تاریخ نگارش ۱۲۸۷-۱۲۹۲ ق)؛ (جلد ۱، ب) جریان طلوع تئاتر در ایران و «سرگذشت تماشاخانه «رافلون» (نخستین تماشاخانه ایرانیان به روش فرنگستان).

۲. آشنایی ایرانیان با تئاتر و ادبیات نمایشی عثمانی (در عصر قاجار) و کمدی «محمد چلبی» (تاریخ ترجمه نیمه دوم دهه ۱۲۸۰ ه.ق).

۳. نهضت آشنایی ایرانیان با «پیر کورنی» در عصر قاجار و «حکایت رُذگون، خواهر پادشاه پارت» (ترجمه بین سال‌های ۱۲۹۹ تا ۱۳۰۵ ه.ق).

۴. نهضت ترجمه آثار «مولیر» در ایران و نواحی خاورمیانه در عصر

نهضت آشنایی ایرانیان با تئاتر و ادبیات نمایشی عثمانی در عصر قاجار

قاجار (از آغاز تا پایان قرن ۱۹ میلادی) و کمندی «مسیو پورسنیاک» (کتابت در سال ۱۳۱۶ ه.ق).

۵. تاریخچه آشنایی ایرانیان با تئاتر و ادبیات نمایشی یونان باستان (از آغاز تا پایان عصر قاجار) و مجلس الکتر از تماشاخانه «سوفوکل» ترجمه «حسینقلی میرزا عمادالسلطنه سالور» (ترجمه به سال ۱۳۱۸ ه.ق).

۶. آشنایی ایرانیان با تئاتر و تماشاخانه‌های اتریش در عصر قاجار و آشنایی ایرانیان با تئاتر و تماشاخانه «رینگ» وین به روایت مدارک عصر ناصری (۱۲۹۶ ه.ق).

۷. «عزیز مجبوری» ترجمه «حسینقلی میرزا عمادالسلطنه سالور» (۱۳۱۱ ه.ق).

۸. نهضت «الکساندر دوما» در عصر قاجار در ایران و نمایشنامه «برج نل» ترجمه «عبدالحسین میرزا ویدالسلطنه» (۱۳۲۲ ه.ق).
و مجلدهای دیگری که در شرف آماده‌سازی هستند.

اما در باب شیوه نگارش این مجموعه نیز لازم است، مسائلی را بگویم.

نخست آنکه در نگارش این مجموعه تا حد زیادی سعی شد که از تحسین جستارهای معدودی از پژوهشگران و تکرار آنچه قدمای ما پرهیز شود. زیرا طبیعتاً مطالب نوشته‌شده نیازمند تکرار مکررات نیست. از این رو غالباً مطالبی که در این مجموعه منتشر می‌شود، مبتنی بر کوشش‌های شخصی و حداقل امکان متکی بر اسناد و مدارک معتبر و یا حداقل قابل قبول است که در صورت لزوم اگر تکراری نیز در آن به چشم می‌خورد بی‌گمان یا تصحیح و تکمیل شده و یا نکات تازه‌ای به آن افزوده شده است.

دوم آنکه هرگز از روش برخی از مترجمان امروزی که مسائل مربوط به تحلیل

نمایشنامه را از منابع غربی برداشته و به انتهای کتاب‌های خود ضمیمه می‌کنند، پیروی نکردم. از این رو تحلیل آثار نمایشی هر مجلد، خوب یا بد، ضعیف یا قوی حاصل بررسی و جستارهای نگارنده است.

سوم آنکه در این مجموعه تا حد بضاعت سعی شد که با احترام به خوانندگان مطالبی ارائه گردد که غالباً حاوی نکات تازه‌ای باشد. زیرا خوانندگان روشن‌ضمیر آشکار راقف هستند بسیاری از پژوهش‌هایی که در چند دهه اخیر در زمینه تئاتر و ادبیات نمایشی ایران در قالب مقاله و کتب مختلف منتشر می‌شوند یا بیشتر جهت سوابق سازی در بررسی و ارتقاء رتبه دانشگاهی بوده است و یا غالباً از کپی‌برداری و تغییر رسم‌الخط کتب چند پیشگام فراتر نمی‌رود. چنانچه اثبات این ادعا را می‌توان در بسیاری از کتب و مقالات تکراری و کم‌کیفیت نسل دانشگاهی امروز به‌صراحت مشاهده نمود.

چهارم آنکه تمام تلاش خود را انجام دادم که این مجموعه با حساسیت و وسواس شدید نگارش شود. تا آنجا که بضاعت ناچیز نگارنده اجازه می‌داد، سعی نمودم که از انتخاب نسخ گرفته تا تحلیل، تار، انتخاب منابع و اسناد، مطالب تازه‌ای را به گنجینه ادبیات نمایشی ایران عرضه کنم. البته در این زمینه نقصان‌هایی نیز وجود خواهد داشت که پیشاپیش از این بابت از همه خوانندگان عزیز پوزش می‌طلبم.

پنجم آنکه نگاه این مجموعه نگاهی تاریخی و مبتنی بر اسناد است که با روش کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی و تحلیلی نگارش شده است.

ششم آنکه هر مجلد از این مجموعه به‌طور کلی شامل چند بخش عمده است: بخش اول معرفی و شناسایی تأثیرات یک جریان خاص نمایشی در عصر قاجار. این جریان گاه به‌صورت نهضت و جریان شناوری همانند «جریان طلیعه نمایشنامه‌نویسی» در کشور ما است؛ گاه تأثیر مستقیم یک فرد همانند «مولیر»، «پیر کورنی» و «الکساندر دوما» در ادبیات

نمایشی ایران است. گاه تأثیرات یک فرهنگ و کشور همانند یونان و عثمانی و اثریش در تاریخ هنرهای نمایشی کشورمان است.

در بین این افراد بیشترین تمرکز بر روی «مولیر» بنا نهاده شد. زیرا تأثیر افکار و آثار «مولیر» در طلیعه تئاتر و ادبیات نمایشی ایران و حتی عثمانی، روس و ممالک عرب بیش از «پیر کورنی» یا «الکساندر دوما» بوده است. از این رو از «مولیر» در مجلد چهارم و هفتم به تفصیل سخن رانده شده است.

بخش دوم معرفی یک اثر نمایشی تازه‌یاب از دوره ناصری، مظفری و عصر مشروطه. این آثار یا همانند نمایشنامه‌های «طیاتر میرزا سیف‌الدین خان وزیر مهمام خارجه»، «ردگون»، «مسیو پورسنيك»، «الکتر» و «سالمه» تفصیل آتش گرفتن تماشاخانه رینگ تئاتر» نسخه‌ای خطی است؛ یا همان «محمد چلبی» و «برج نل» (تمثیل تیاتر) و «عروسی مجبوری» آثار چاپ شده می‌باشند.

راجع به آثار خطی در این مجموعه باید گفت که هر کدام از این آثار نسخی منحصر به فردند که غالباً فاقد سند لازم هستند. چنانچه نسخه «طیاتر میرزا سیف‌الدین خان وزیر مهمام خارجه» فاقد نام نمایشنامه‌نویس و تاریخ دقیق نگارش است، تراژدی «ردگون» فاقد سال ترجمه و حتی عدم مشخصات دقیقی از مترجم است. نسخه «مسیو پورسنيك» فقط حاوی نام کاتب و تاریخ کتابت است. «تفصیل آتش گرفتن تماشاخانه رینگ تئاتر» نیز فاقد تاریخ دقیق ترجمه است و در بین نسخ خطی تنها «الکتر» است که حاوی نام دقیق اثر، مترجم و تاریخ ترجمه می‌باشد.

در مورد آثار ترجمه شده باید گفت که در هیچ‌یک از این نسخ، منبع اصلی ترجمه و زبان ترجمه ذکر نشده است. زیرا در آن زمان چنین کاری نه در ترجمه متون نمایشی و نه حتی در مثنوی برداری آثار نقاشی اساساً

مرسوم نبوده است. هر چند جالب است که گفته شود هر سه نمایشنامه از زبان فرانسه ترجمه شده‌اند.

من باب سه نسخه «محمد چلبی»، «برج نل» (تمثیل تیاتر) و «عروسی مجبوری» باید اشاره کرد که نسخه «محمد چلبی» اصلاً در ایران چاپ نشده است. مترجم و تاریخ دقیق ترجمه آن به قطعیت مشخص نیست و تنها در مقدمه کوتاه سه صفحه‌ای آن به زبان آلمانی، اطلاعاتی مختصر از آن درج شده است. نسخه‌های «برج نل» (تمثیل تیاتر) و «عروسی مجبوری» نیز اگرچه آثاری چاپ شده هستند، اما در ربهختا: برای سال‌های طولانی همانند سایر نسخ مزبور به محاق فراموشی سپرده شده است.

بخش سوم شامل معرفی نسخه‌ها، مترجمان، کاتبان، زمان انتشار، مسائل مربوط به این آثار و تملک مواردی است که در هر مجلد به تفصیل شرح داده می‌شود.

در این بخش تاریخچه هر اثر و تیرات جریان آن در ادبیات نمایشی قاجار مشخص شده است. این تاریخچه گاه همانند قطعه نمایشی «محمد چلبی» سرنوشتی پر فراز و نشیب داشته است، گاه نیز همانند «برج نل» از همان ابتدا تا حدودی مشخص بود.

از میان مترجمان نام پنج مترجم نسخ «ردگون»، «الکر»، «برج نل» (تمثیل تیاتر)، «تفصیل آتش گرفتن تماشاخانه رینگ ناتر» و «عروسی مجبوری» مشخص گردید، اما مترجم دو نسخه نمایشی «محمد چلبی» و «مسیو پورسنياک» همچنان در هاله‌ای از ابهام باقی ماند.

راجع به مترجم کم‌دی «مسیو پورسنياک» اگرچه توانستیم نام مترجم را شناسایی کنیم اما سعی نمودیم که کاتب آن را تا حد بضاعت معرفی کنیم. شاید در آینده بتوان در بین اسناد تازه‌تر، روابطی میان کاتب نسخه و مترجم پیدا نمود.

نام دو مترجم نسخ دیگر یعنی «عبدالاحسین میرزا مؤیدالسلطنه» و «حسینقلی میرزا عمادالسلطنه» از همان ابتدا بر روی نسخه‌های موجود مندرج بود، از این رو صرفاً ضرورت تهیه زندگینامه‌ای مبسوط از آن‌ها احساس می‌شد. زیرا اگرچه راجع به «عمادالسلطنه» سابقاً مطالبی منتشر شده بود، اما از «مؤیدالسلطنه» تاکنون هیچ مطلبی در تذکره‌ها و کتب قاجاری مندرج نشده بود.

خوشبختانه نام مترجم «ردگون» یعنی «مرتضی مترجم» نیز پس از پیگیری‌های بسیار به دست آمد که از این نظر مفتخریم که شخصیتی گام اما فرهیخته را برای نخستین بار به تاریخ پیدایی ادبیات نمایشی ایران معرفی می‌کنیم.

در ضمن گفتنی است در این بخش به جریانات دیگری نیز اشاره شده است. این جریانات در همانند جلد چهارم به تطبیق اقتباس‌های «مسو پورسنياک» در ادبیات نمایشی ایران پرداخته است و گاه نیز همانند جلد دوم به تأثیرات بینافرهنگی «محمد چلبی» در ادبیات شرق و غرب اشاره دارد.

بخش چهارم در هر مجلد سعی را این شد که هر اثر نمایشی به تفصیل تحلیل گردد. راجع به این مبحث باید گفت که به جز نمایشنامه «الکتر» از بقیه آثار تاکنون هیچ تحلیل جامع و کاملی در کتب نمایشی ایران عرضه نشده است. از این رو سعی نمودیم که تحلیل نمایش‌های این مبحث را با تکیه بر منابع ایرانی، خارجی و تا آنجا که در حد بضاعت به ارائه دهیم.

بخش پنجم متون نمایشی غالباً پس از استتساع و تصحیح مورد حواشی نویسی قرار گرفتند و توضیحات مربوطه نیز در پانویس هر صفحه درج گردید. راجع به نحوه تصحیح متون باید گفت که هر متن پس از استتساخ، مورد بازبینی قرار گرفت. برخی از واژگان به تعبیر امروزی مصطلح نبود و نیازمند توضیحات بود. برخی از ترجمه‌ها حاوی واژگان

فرانسوی، عربی و ترکی بودند که معنای آن‌ها نیز استخراج و در پانویس عرضه شد. برخی از واژگان عبارت بودند از اسامی شهرها، اشخاص، اساطیر و اصطلاحات خاص، که هر کدام نیز به‌طور معمول در پانویس شرح داده شد. برخی از متون در قسمت‌هایی ناخوانا و در قسمت‌هایی غیرگویا بودند. توضیحات این مباحث را نیز به‌طور کلی در صفحات مجلدات مربوطه شرح دادیم. برخی از نسخه‌ها همانند «محمد چلبی» نیازمند مقابله با آثار اصلی آن یعنی ترکی و فرانسوی بود. برخی از متون همانند «مسیو پورسنیاک» و «زدگون»، «الکتر» و حتی «عروسی مجبوری» با برخی از نسخه فرانسوی و حتی انگلیسی مربوط به دوران حیات مترجم تطبیق داشتند. شرح آن نیز در مجلدات مربوطه درج گردید.

ناگفته نماند که تمامی متن‌های نمایشی ترجمه‌شده در عصر قاجار فاقد ذکر مراجع کتب اصلی - و در مواردی از این روشناسایی کتب اصلی تا حد زیادی امکان‌ناپذیر است؛ بدین جهت برخی از متون این مجموعه همانند «کمندی مسیو پورسنیاک» علی‌رغم ترجمه‌ای مطلوب، دارای نواقص فنی زیادی بود که حداقل امکان درج متن برطرف گردید.

راجع به منابع و مآخذ نگارش این مجموعه باید اذعان نمود که در این مجموعه از چند قسم منابع استفاده شده است. منابع چاپی (کتب و مقالات)، نشریات فدرالی و -دید، منابع چاپ سنگی، منابع خطی و اسناد چاپ نشده، و منابع خارجی. هرگز سعی نکردم در استفاده و شناسایی و استناد به منابع، همانند عده معدودی از پژوهشگران و مدرسان سرشناس این رشته تنها چند کتاب را پیش روی خود گذاشته و با استفاده از منابع مندرج در همان کتب و شیوه مرسوم فلانی این را گفت یا فلانی آن را گفت، کتابسازی کنم.

این پژوهش ماحصل چند سال کوشش و زحمات ناچیز نگارنده در جهت شفاف‌سازی گذشته تاریک نمایش و ادبیات نمایشی کشورمان است. در این وادی به‌دفعات مستأصل و سرخورده شدم. چند بار عطای پژوهش را به لقای آن بخشیدم. با دلسردی و یأس مواجه شدم. اما با این حال از نو شروع کردم؛ اما هر بار مأیوس‌تر و دلسردتر از دفعه قبل نگارش این مجموعه را ادامه دادم. انگیزه جوانی و کشف‌های آهنگر نیز که در این راه پوشیده بودم امروزه به‌شدت از بین رفته است. به برخی از کتابخانه‌ها و مراکز اسناد آلرژی شدید پیدا کردم. رفتارهای برخی از کتابدارها و مسئولان به‌شدت رقت‌انگیز است. گویی ارث آباء و اجدادی خود را می‌خواهند در اخیار معلمان قرار دهند. خیلی جالب است که هیچ مرکز پاسخگو و حامی پژوهشگران هم‌اساساً در این دوره وجود ندارد و به‌سان بسیاری از پژوهشگران مهجور این مرز و بوم، هیچ‌گونه حمایت اقتصادی و معنوی دولتی و شخصی برخوردار نبودم. حتی برخی از مراکز اسناد و مسئولان و کتابخانه‌ها و موزه‌ها جز اتلاف وقت و سیستم بوروکراتیک، داری و در نهایت پاسخ منفی با کلی اعصاب‌خردی از هرگونه مساعدت و همکاری مثبتی نیز با نگارنده امتناع نمودند. از همه بدتر در این بین با تعدادی از کارمندان مراکز اسناد و اساتید دانشگاه‌هایی مواجه شدم که راه همفکری و همکاری را صافاً رد کردند و سوءاستفاده پژوهشی در جهت چاپ مقاله و ارتقاء پُست و درجه خود می‌دانستند. همین‌جا به‌صراحت اعلام می‌کنم که یکی از سوءاستفاده‌های صورت گرفته از سررشته‌های پژوهشی نگارنده، پژوهش ده ساله‌ای تحت عنوان «میرزا علی اکبرخان مزین‌الدوله» است. است که یکی دو پژوهشگر نما با کمال وقاحت آن موضوع را توأم با برخی از مدارک بنده مورد دستبرد قرار دادند.

خب طبیعی است که با این وضعیت، تاکنون به بسیاری از اسناد و مدارکی که نیازمند آن بوده‌ام دسترسی پیدا نکرده‌ام، امید است که در آینده بتوانم با دسترسی به آن اسناد و مدارک، ویرایش جدیدتری از این آثار را به خوانندگان ارائه دهم.

به هر حال با وجود این مشکلات تمام تلاش خود را انجام دادم که حداقل برخی از این جریانات و آثار نمایشی گمنام را از محاق فراموشی نجات داده و برای آیندگان به ثبت برسانم.

در همه کشورهای متمدن دنیا نه تنها پیشینه نمایشی خود را نفی نمی کنند، بلکه به دفعات نیز آن اطلاعات را منتشر و با ویرایش و نظرات جدید به خوانندگان عرضه می کنند. موزه خانه در این زمینه جامعه تئاتر ما به شدت فقیر و ضعیف عمل نمود است. بی گمان در این مسیر چند عامل مهم دخیل می باشد که عبارتند از:

نخست در این زمینه جز تعداد انگشت شماری پژوهشگر با کمبود نیروی متخصص مواجه هستیم. دوم عدم شناخت و توجه بی چون و چرای جوامع دانشگاهی به تئاتر و کاتب نظر و فلسفی غرب مسبب شده که بسیاری از اساتید و دانشجویان و مسئولان، پیشینه مایس و ادبیات نمایشی خودمان را به دید تحقیر بنگرند و به همین جهت فضای پژوهش در حوزه تئاتر و هنرهای نمایشی ایران را تا حد زیادی کم اهمیت جلوه دهند. سوم این زمینه برخی از پژوهشگران و اساتیدی که فعالیت می کنند، غالباً خود یا اشنایی لازم را با مقوله تئاتر و هنرهای نمایشی ایران ندارند، و یا آنکه میزان اطلاعاتشان از مکتب و مقالات برخی از پیشینیان فراتر نمی رود. مدعای این گفتار کتب تکراری و مقالات به اصطلاح علمی و پژوهشی بسیاری از دانشجویان و اساتید فعلی است که غالباً از روش های کپی-الصاق استفاده می کنند. از این رو کیفیت تحقیقات و پژوهش های نسل دانشگاهی امروز خود نیز به شدت نیازمند بررسی و نقادی است، زیرا بسیاری از اساتید پس از دریافت کرسی در دانشگاه ها راه فرصت طلبی و راحت طلبی را بر خود واجب شمرده و جهت دریافت رتبه های دانشگاهی از روش های متعددی برای نگارش، پژوهش و ترجمه استفاده می کنند. نگارنده فرازهای کوچکی از این نوع دستاوردهای اساتید معتبر فعلی جوامع دانشگاهی تئاتر را در جلد هفتم این مجموعه به خوانندگان گوشزد نموده ام.